

BODNÁR MIHÁLY

igazgatóhelyettes

Apáczai Csere János Gyakorló Általános Iskola

Nyíregyháza

A magyar oktatás felkészülése az Európai Unió elvárásaira

A következőkben arra kívánok rámutatni, hogy néhány hónappal Magyarország Európai Unióhoz történő csatlakozása előtt a magyar oktatás hogyan alkalmazkodott, illetve alkalmazkodik az új kihívásokhoz. Az első részben rövid felsorolással az Európai Unió oktatási irányvonalát vázolom fel. A második fejezetben azt részletezem, hogy a magyar közoktatás rendszerváltás utáni történései az uniós elvárások leképezését tükrözik. Végül azt a folyamatot mutatom be, ami napjainkban a felsőoktatási reform részeként zajlik a tanárképzés megújításában.

1. Uniós szabályozás

Az Európai Unió nem szól bele a tagországok oktatáspolitikájába közvetlen eszközökkel. Szándékom szerint azonban az alábbi részben bemutatott történések ismertetéséből ki fog tűnni, hogy közvetett módon ugyan, de behatárolt a választási lehetősége annak az oktatáspolitikának, amelyik meg akar felelni az ajánlásoknak.

1.1. Közösségi politikák

Az EU első pillérét alapvetően az Európai Közösségek (EGK, ESZAK, Euratom) alkotják. Ezen a területen a fókuszban a gazdasági integráció kérdései állnak. A cél a teljes gazdasági, pénzügyi és társadalmi integráció megvalósítása. Ebben a körbe kell említeni a legfontosabb közösségi politikákat is, melynek része többek között az oktatási-képzési politika. Az oktatáspolitikai terén a Közösség kiegészítő és támogató intézkedéseket vihet véghez, a tagállamok azonban megőrzik felelősségüket a tananyag összeállítását és az oktatási rendszer működtetését illetően. A Közösség ösztönző intézkedései nem érintik a tagállamok szabályozásának, jogrendszerének harmonizálását sem, a tagállamok lényegében teljes egészében megőrizték döntési önállóságukat ezen a területen.

1.2. Az EU prioritásai a közoktatás területén

- A gazdasági versenyképesség fenntartása és erősítése;
- a társadalmi kohézió fenntartása;
- társadalmi és munkaerő-piaci alkalmazkodást segítő egyéb mechanizmusok;
- az új tudás elsajátításának a bátorítása;
- az iskolák és az üzleti világ közötti kapcsolatok erősítése;
- a kirekesztés elleni küzdelem;
- az európai nyelvek ismeretének a fejlesztése;
- a tőkebefektetés és az oktatási beruházások azonos alapra helyezése;
- az európai polgárság megalkotása;
- Európa versenyképességének a megerősítése és a foglalkoztatás növelése;
- az információs társadalomra való nevelés;
- az oktatási rendszerek dinamizálása és a társadalmi partnerek szerepének növelése;
- az EU szintű közös cselekvés a tanártovábbképzés és oktatásügyi vezetőképzés területén, az oktatásügyi innovációk és sikeres tapasztalatok EU szintű elterjesztése, vagy közös értékelési módszerek kidolgozása.

1.3. Az oktatás „európai dimenziója” (1988. 05. 24. Oktatási Miniszterek)

- Nemzeti kerettörvények léptek a korábbi részletes törvények helyébe.
- Nemzeti alaptantervek rögzítették a minimum követelményeket.
- Megjelent az európai állampolgárságra nevelés.
- A nyelvtanítás, az uniós nyelvek tanításának erősítése.
- Az átjárhatóság biztosítása különböző régiók, országok iskolarendszere között.
- A külföldi munkavállalók gyermekeinek könnyebb bekapcsolódásának elősegítése a nemzeti keretek között folyó oktatásba.
- Külföldi csereutak, tanulmányutak számának növelése.
- A pályázati rendszer erősödése.
- Piaci alapon szerveződő intézményfinanszírozási elvek kiszélesedése az oktatásban.
- Szabad iskolaválasztás.
- Az iskola társadalmasítása.

1.4. A nyitott koordináció módszere

Ez a módszer, amelynek az a célja, hogy segítse a tagállamokat saját politikájuk fokozatos fejlesztésében, a következő elemeket tartalmazza:

- irányvonalak (guidelines) rögzítése az Unió számára, amelyek rövid, közép és hosszú távú célok teljesítéséhez specifikus időzítést rendelnek;
- ahol lehetséges, olyan kvantitatív és kvalitatív indikátorok létrehozása és határkövek (benchmarks) kijelölése, amelyek a világelsők mércéjéhez és a különböző tagállamok és szektorok szükségleteihez illeszkednek, lehetővé téve a legjobb gyakorlattal való összevetést;
- az európai irányvonalaknak olyan specifikus célokat és intézkedéseket tartalmazó nemzeti és regionális politikára való fordítása, amelyek figyelembe veszik a nemzeti és a regionális eltéréseket;
- időszakos monitorozás, értékelés és társak általi vizsgálat, amelyet kölcsönös tanulási folyamatként kell megszervezni.

1.5. A lisszaboni folyamat

A Lisszaboni Európa Tanács (2000. Március 23-24.) azt fogalmazta meg határozatában, hogy az Uniónak gazdaságfejlesztési és társadalmi céljai érdekében szüksége van a „jóléti és oktatási rendszerek modernizálására”. Ennek érdekében egészen specifikus, konkrét mutatószámokkal mérhető fejlesztési célokat fogalmazott meg.

A nyitott koordináció módszere a következő négy, egymást kiegészítő és egymásra épülő tevékenységen alapul:

- közös politikai célkitűzések megfogalmazása;
- ezekhez konkrét mérőszámok és mutatók hozzárendelése;
- a tagállamok által a közös célokat tükröző nemzeti cselekvési tervek megfogalmazása;
- a fenti programok megvalósításának a közösség által való értékelése.

1.6. Az Oktatási Tanács ülésén elfogadott benchmarkok:

- 2010-re el kell érni, hogy a korai iskolaelhagyók átlagos aránya az EU-ban ne legyen 10%-nál nagyobb;
- 2010-re az EU-ban a matematikai, a természettudományos és a műszaki végzettséggel rendelkezők számát legalább 15%-kal kell növelni, ugyanakkor a nemek közti egyenlőtlen eloszlásnak mérséklődnie kell;
- 2010-re az EU-ban a 22 éves korosztályba tartozó fiatalok legalább 85%-ának meg kell szereznie a felső középfokú végzettséget;

- 2010-re az EU-ban az olvasási készség terén alacsony szintű jártassággal rendelkező 15 évesek számát a 2000. évi szinthez viszonyítva legalább 20%-kal kell csökkenteni;
- 2010-re az EU-ban az élethosszig tartó tanulásban résztvevők átlagos aránya a felnőtt, munkaképes korú lakosságnak legalább 12,5%-a kell, hogy legyen;
- a lisszaboni Európai Csúcstalálkozó jelentős éves növekedést vár a humán erőforrás-befektetések terén; mégpedig az egy főre eső átlag emelését látja célravezetőnek.

2. Magyar oldalról

Azokat a párhuzamokat kívánom itt hangsúlyozni, amelyekből kitűnik, hogy a magyar oktatáspolitikai intézkedései az előbb vázolt Európai Unió elvárások hazai megvalósítási formái.

2.1. Társulási szerződés az EK és Magyarország között (1991. 12. / 1994. 02. 01.)

Megfogalmazza, hogy hazánk végső célja: a Közösség tagjává válni. A szerződés számos területen szabályozza az együttműködés kereteit, így – többek között – az áruk, a személyek, a szolgáltatások, az ipari együttműködés, a mezőgazdaság, a tudomány és a technológia, az oktatás és a képzés, a közlekedés és a környezetvédelem terén.

Magyarország a csatlakozási tárgyalások során vállalta, hogy az oktatásra vonatkozó szabályokat a csatlakozást követően eltérés nélkül alkalmazza. Hazánk átmeneti mentességi igényt e téren nem terjesztett elő.

2.2. A jelenleg érvényben lévő közoktatási törvény (1993. Évi LXXIX. tv) néhány kiragadott bekezdése

- 4.§ (7): „A közoktatásban tilos a hátrányos megkülönböztetés bármilyen okból, ...”
- 4.§ (15): „A közoktatás szervezésében, irányításában, működtetésében, feladatainak végrehajtásában közreműködők döntéseik, intézkedéseik meghozatalakor a gyermek mindenek felett álló érdekét veszi figyelembe.”
- 109.§ (1): „Magyar állampolgár engedély nélkül folytathat tanulmányokat külföldön.”
- 109.§ (2): „Magyar állampolgár tankötelezettségét külföldi nevelési-oktatási intézményben is teljesítheti.”
- 110.§ (3): „A nem magyar állampolgár mindaddig, ameddig megfelel az (1) bekezdésben meghatározott feltételeknek, az óvodai nevelést, az iskolai nevelést és oktatást, a pedagógiai szakszolgálatokat a tankötelezettség fennállása, továbbá a tankötelezettség ideje alatt megkezdett és a tankötelezettség megszűnése után folytatott tanulmányok alatt a magyar állampolgárokkal azonos feltételekkel veheti igénybe.”

2.3. Az új NAT kiemelt fejlesztési feladatai

- Hon- és népismeret
- Európai azonosságtudat: „Magyarságtudatukat megőrizve váljanak európai polgárokká.”
- Környezeti nevelés: „A fenntarthatóság pedagógiai gyakorlata feltételezi az egész életen át tartó tanulást, amelynek segítségével olyan tájékozott és tevékeny állampolgárok nevelődnek, akik kreatív, problémamegoldó gondolkodásmóddal rendelkeznek, eligazodnak a természet és a környezet, a társadalom, a jog és a gazdaság terén, és felelős elkötelezettséget vállalnak egyéni vagy közös tetteikben.”
- Információs és kommunikációs kultúra
- Testi és lelki egészség

- Tanulás: „az előzetes tudás és tapasztalatok mozgósítása; az egyénre szabott tanulási módszerek, eljárások kiépitése; a csoportos tanulás módszerei, a kooperatív csoportmunka; az emlékezet erősítése, a célszerű rögzítési módszerek kialakítása; a gondolkodási kultúra művelése; az önművelés igényének és szokásának kibontakoztatása; az egész életen át tartó tanulás eszközeinek megismerése, módszereinek elsajátítása; az alapkészségek kialakítása (az értő olvasás, az íráskészség, a számfogalom fejlesztése).”
- Pályaorientáció

2.4. Egyéb történések

- Előírt tanártovábbképzések
- Rendszeres mérések
- Hosszabb alapozó szakasz
- Sulinet expressz
- Rászorulókat támogatása
- Világ-nyelv program; nyelvi előkészítő évfolyam a középiskolákban

3. A bolognai folyamat és várható következményei

A felsőoktatás reformja következtében átalakul a tanárképzés. A várhatóan bevezetésre kerülő rendszernek komoly következményei lehetnek azokra a jelenlegi főiskolákra, ahol tanárképzés folyik. Ennek következtében változhat a jelenlegi gyakorlóiskolák szerepe is.

A Bolognai Nyilatkozatot 1999 júniusában írta alá 29 európai – köztük a magyar – oktatási miniszter. Az egyezmény 2010-re egy egységes európai felsőoktatási térség létrehozását irányozza elő. A reformok eredményeit két évente megvizsgálják.

A legfontosabb cél, hogy az európai felsőoktatási rendszerek megfelelő szinten kompatibilisek legyenek egymással. Létrejön egy egységes Európai Felsőoktatási Tér, ahol az intézmények ugyanabban a struktúrában képzik majd a diákokat – és ugyanaz a kreditrendszer lesz érvényben egész Európában.

2003 szeptemberében az oktatási miniszterek berlini találkozóján a politikusok megállapodtak abban, hogy a program bizonyos elemeit 2005-re teljesíteni kell. Már ebben az évben bevezetik a több ciklusú képzési szerkezetet, azaz kialakítják a képzések átlátható és összehangolt rendszerét.

3.1. A bolognai folyamat fő célkitűzései

- Könnyen összehasonlítható végzettségek rendszere az európai felsőoktatásban
- Kétszintű képzés (undergraduate, graduate)
- Egységes kreditrendszer
- A mobilitás támogatása
- Az európai együttműködés ösztönzése a minőségbiztosítás terén
- A felsőoktatásban az európai dimenziók támogatása
- Egész életen át tartó tanulás
- A hallgatók és a felsőoktatási intézmények bevonása az európai felsőoktatási térség kialakításába
- Az európai oktatási térség vonzerejének és versenyképességének növelése.

3.2. A magyar lépések a folyamatra

Az Oktatási Minisztérium 2002 szeptemberében elindította a Csatlakozás az Európai Felsőoktatási Térséghez (CSEFT) projectet. Első lépésként a Felsőoktatási Tudományos Tanács (FTT) jóváhagyásával nyilvánosságra került a felsőoktatás fejlesztésének alapkonceptiója.

3.3. A reform célja (2003. október 24.)

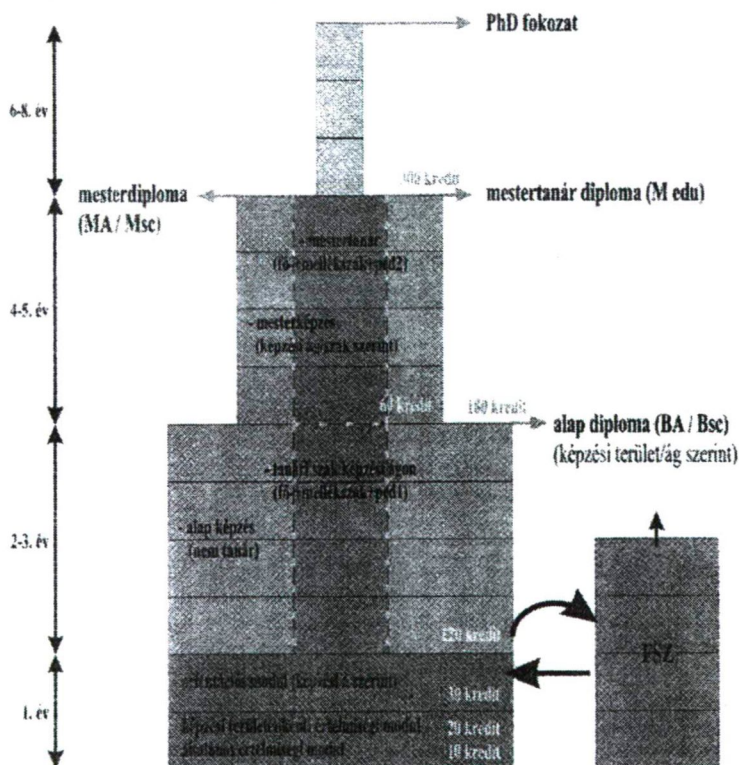
Magyarországnak a lehető legrövidebb időn belül olyan felsőoktatással kell rendelkeznie, amely lehetőségeinek maximális kiaknázásával jelentős mértékben szolgálja hazánk minél gyorsabb és hatékonyabb beilleszkedését a fejlett országok közösségébe, és kiépül a tudástársadalom.

Más európai országokhoz hasonlóan a változó kihívások, a növekvő társadalmi igények és elvárások arra kényszerítik a magyar felsőoktatást, hogy a képzési szerkezetben tervezett változtatások kapcsán átgondolja az állami szerepvállalást, a közpénzből megvalósítandó feladatok elláthatóságát, a tömegképzés és az elitképzés igényeinek egyszerre történő megfelelést. A tervezett képzési reform csak akkor számíthat sikerre, ha egyidejűleg az egész rendszer működését átgondoljuk.

3.4. A tanárképzés várható jövője

- A jövőben egységes 5 éves 10 szemeszteres (300 kredit) lesz a tanárképzés az egyetemeken és főiskolákon is.
- Az intézményi besorolás (főiskola, egyetem) alapja nem az alap- és mesterprogramok, hanem a doktori programok léte és nem léte lesz. Tehát a jelenlegi főiskolák is kaphatnak akkreditációt mesterprogramokra.
- A kiadott okiratok: a felsőfokú szakképzés oklevele; a felsőoktatási Alap fokozat (Bachelor); a felsőoktatási Mester fokozat (Master); a doktori (PhD) fokozat.

A tanárképzés várható struktúráját szemlélteti az 1. ábra.

1. ábra

Ez a rövid ismertető is igazolja azt, hogy a rendszerváltás óta végbemenő változások az oktatásban még korántsem értek véget. Ahhoz, hogy az okkal vagy ok nélkül kritizált módosítások pozitív hatással legyenek a tanulókra – akikért a dolgok történnek –, minden pedagógusnak fokozottan érezni kell a felelősséget, és még nyitottabbá kell válnia az új módszerek megismerésére, befogadására, alkalmazására.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Maastrichti Szerződés (1992. február 7.)
2. Forgács András: Tanulási lehetőségek az Európai Unióban. Oktatás és képzés. Európai füzetek 7. Szakmai összefoglaló a magyar csatlakozási tárgyalások lezárt fejezeteiről. A Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ és a külügyminisztérium közös kiadványa. Budapest, 2003.
3. Halász Gábor: Az oktatási és képzési rendszerek minőségének és eredményességének célja az Európai Unió új oktatási munkaprogramjában. Új Pedagógiai Szemle, 2003. május.
4. 1993. évi LXXXIX. törvény a közoktatásról
5. A 243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről, és alkalmazásáról.
6. A magyar felsőoktatás modernizációját, az Európai Felsőoktatási Térséghez történő csatlakozását célzó felsőoktatás-fejlesztés koncepciója (Vitaanyag: 2003. december 8.) www.om.hu

DR. SZALÓKYNÉ VÁRKONYI MÁRIA
szaktanár
SZTE JGYTFK Gyakorló Általános Iskolája
Szeged

A mai magyar közoktatási rendszer értékrendszere

A közoktatási rendszer működésének, eredményességének egyik sarkalatos problémaköre, hogy milyen és mekkora az értékátadó, értékteremtő szerepe, milyen értékek, értékrendszer mentén szolgálja a tanulók személyiségének fejlődését, a társadalom szempontjából is hasznos tagjává válását. Az értékek szerepe alapvető, hiszen ezek alapján határozhatók meg a közoktatás céljai, feladatai és tartalma is.

1. Az érték mint diszciplináris fogalom

1.1. „Az érték a minket körülvevő külső természeti és társadalmi környezet tárgyainak, jelenségeinek s belső környezetünk jelenségeinek a tulajdonsága. Valamely tárgy, jelenség értéke attól függ, hogy az ember számára mennyire és milyen – pozitív vagy negatív – előjellel jelentős, fontos, megvalósítandó vagy kerülendő. Magát az objektív értéket érzékelni, észlelni közvetlenül sohasem tudjuk, erre nincsen külön érzékszervünk. Az érték csak az értékhordozó tárgyak egymásra való hatásában válik nyilvánvalóvá.” (Rókusfalvy Pál)

Az érték az egyénnek a felfogása valamely célról, amely kifejezi egy motivációs területre vonatkozó egyéni és kollektív érdekét, a saját életében vezérlő elvként egy olyan rangsorban ábrázolható, amely rangsor a nagyon fontostól a jelentéktelenig terjed. (S. H. Schwartz)